

Üleriigilise planeeringu asustuse arengustsenaariumide koonduring

Lõpparuanne peatükkidena

1. SISSEJUHATUS

Koostajad: Tiit Tammaru, Anneli Kährik, Anto Aasa, Kadi Kalm, Pille Metspalu, Ann Ideon, Veiko Sepp, Antti Roose, Andres Ojari, Toomas Tammis, Raul Kalvo, Rivo Noorkõiv, Helen Sooväli-Sepping

Tellijad: Anna Semjonova, Tiit Oidjärv, Andres Levald

1. SISSEJUHATUS

Üleriigilise planeeringu asustuse arengustsenaariumite koonduring annab teaduspõhise aluse Eesti üleriigilise planeeringu koostamisele. Üleriigiline planeering käsitleb riigi ruumilise arengu põhimõtteid ja suundumusi aastani 2050. Koonduringus esitletud tulemused selgitavad, kuidas luua ruumilised eeldused Eesti kestlikuks arenguks ja kvaliteetseks elukeskkonnaks. Samuti aitavad uuringute tulemused ja järeldused luua ruumiotsuste tegemiseks ühise visiooni, milline võiks olla ja kuidas paikneda asustus erinevates Eesti piirkondades. Eesti inimarengu aruanne „[Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud](#)“ (2020) näitab kokkuvõtlikult seda, kuidas viimase kolme aastakümne jooksul on toimunud paljudes Eesti maapiirkondades ja asulates ulatuslik rahvastikukadu ning Eesti rahvastiku- ja majandustegevuse kese on nihkunud üha enam Tallinnasse ja pealinna lähiumbrusesse. Toimunud on Eesti pealinnastumine. Selliste arengute jätkudes aastani 2050 tähendaks pealinnaregioonist väljaspool elu- ja töökohtade ning ka teenuste olulist kokkutõmbumist võrreldes tänasega.

Koonduringu eesmärk on anda tõenduspõhine alus üleriigilises planeeringus „Eesti 2050“ määratletavatele asustuse ruumilise arengu põhimõtetele ja Eesti asustussüsteemi edasist arengut suunavate strateegiliste valikute tegemisele, keskendudes nelja Eesti ruumilise arengu stsenaariumi andmepõhisele analüüsimisele, tuues välja nende:

- (a) demograafilised ja ruumilised mõjud,
- (b) ressursivajadused ja
- (c) mõjud kestlikule arengule.

Samuti aitavad stsenaariumid mõista, millist jõupingutuse määra ja miks on vaja tänasele pealinnastumisele, see tähendab inimeste ja majanduse koondumisele Tallinna piirkonda, alternatiivsete ruumiliste arenguteede realiseerumiseks. Analüüsitud stsenaariumid on järgnevad (**joonis 1.1**):

Uuringus analüüsitud stsenaariumid

- A. Pealinnastuv Eesti.** Rahvastik ja majandus koonduvad jätkuvalt pealinnaregiooni, ülejäänud Eesti vananeb ja kahaneb. Samaaegselt tugevneb hajaasustus maakodude ja kaugtöö kohana.
 - B. Regioonikeskuste Eesti.** Rahvastik ja majandus koonduvad lisaks Tallinnale ka Tartusse, Pärnusse ja Ida-Viru linnastusse.
 - C. Väikekeskuste Eesti.** Tähelepanu keskmes on maakonnakeskuste ja väikelinnade majandus- ja elukeskkonna areng.
 - D. Sisserände Eesti.** Eesti üldine atraktiivsus ja tööjõuvajadus suurendab sisserännet, toetab asustuse koondumist pealinnaregiooni ja suurematesse regioonikeskustesse, aga ka teistesse Eesti piirkondadesse.
-

Regionaalne ebavõrdus

Stsenaarium A: PEALINNASTUV EESTI

Rahvastik ja majandus koonduvad jätkuvalt pealinnaregiooni, ülejäänud Eesti vananeb ja kaheneb. Samaaegselt tugevneb hajaasustus maakodude ja kaugtöö kohana.

A

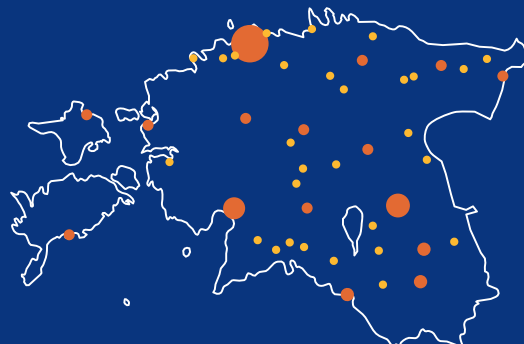
Stsenaarium B: REGIOONIKESKUSTE EESTI

Rahvastik ja majandus koonduvad lisaks Tallinnale ka Tartusse, Pärnusse ja Ida-Viru linnastusse.

B

Stsenaarium C: VÄIKESKESKUSTE EESTI

Tähelepanu keskmes on maakonnakeskuste ja väikelinnade majandus ja elukeskkonna areng.

C

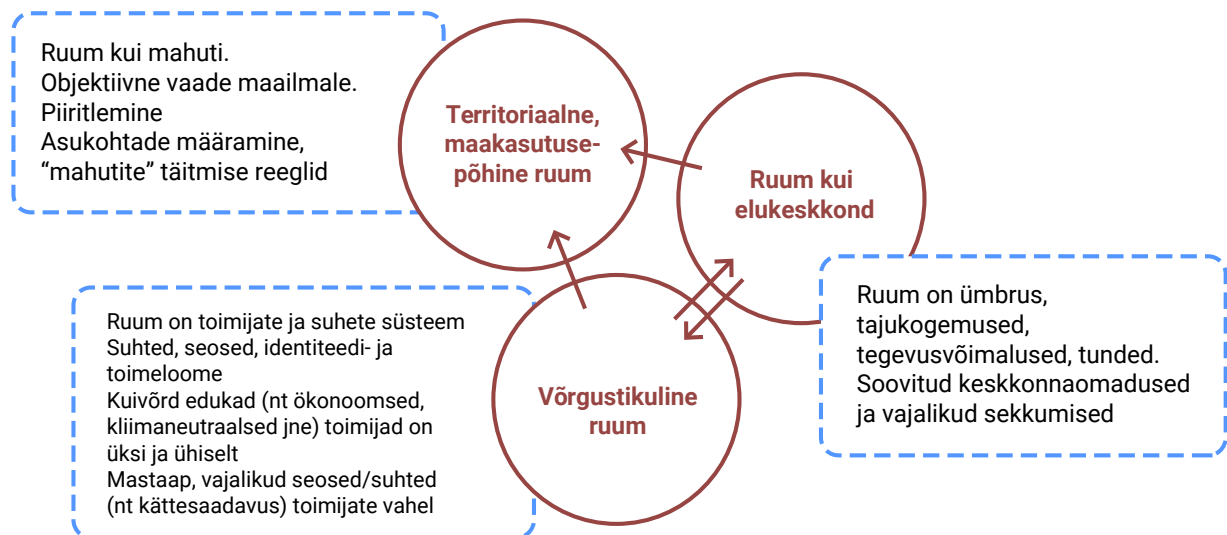

Stsenaarium D: SISSERÄNDE EESTI

SisSerände Eesti. Eesti üldine atraktiivsus ja tööjõuvajadus suurendab sisserrännet, toetab asustuse koondumist pealinnaregiooni ja suurematesse regioonikeskustesse, aga ka teistsesse Eesti piirkondadesse.

D

Regionaalne tasakaalustus

Joonis 1.2. Erinevad vaated ruumile.

Allikas: Üleriigilise planeeringu "Eesti 2050" lähteseisukohtade ja mõjude hindamise programmi eelnõu.

Stsenaariumite analüüsimisel lähtume eeldusest, et asustusstruktuuri iseloomustavad kolm peamist komponenti (joonis 1.2):

Esimene komponent on asustuse üldine füüsiline ülesehitus (hoonestu, taristu jne), sealhulgas asustatud alade tüpoloogia ja klassifikatsioon, hoonestuse tüübid ja asustustihedus, samuti kasutusfunktsioonid, füüsiline taristu ja digitaristu, kesksete objektide, töökohtade ja teenuste paiknemine. Eristame vormilist (morfoloogia, tüpoloogia) ja funktsionaalset (keskusasulate ja toimepiirkondade süsteem) põhist käsitlust asustusstruktuurist ehk asustussüsteemist ehk asustusest. See asustuse üldine ülesehitus ja oma põhiosas maakonnakesksetele tuginev asustussüsteem on olnud Eestis võrdlemisi stabiilne.

Teine asustusstruktuuri põhikomponent on elukohtade ruumiline jaotus ning selle muutumine ajas. Kui asustussüsteem ise on võrdlemisi stabiilne, siis inimeste elukohavalikud ja igapäevase tegevusega seotud tegevusruumid on oluliselt kiiremas muutumises, omades mõju ka asustussüsteemi komponentidele. Selles põhikomponendis peame

täiendavalt oluliseks, et tekiks arusaam, kuidas ruumilised eelistused ja ruumikäitumise muutused on seotud erinevate teguritega nagu regulatsioonid ja maksumuudatused, elamuturu (hindade kallinemine, laenuvõimalused Eesti eri piirkondades, üürituru areng) ja elukeskkonna kvaliteedi paranemine (lähtudes Davosi deklaratsioonist ja seotud dokumentidest) ja tööturu (professionaliseerumine, kaugtöö levik) arengud, ning kuidas on omavahel seotud regionaalne areng ja sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus.

Kolmandaks asustusstruktuuri võtmekomponendiks on inimeste elulaad, igapäevase elu korraldamise viisid ja nende ruumiline väljendus inimeste igapäevaste tegevusruumide näol, mille olulisteks ankurpunktideks on elukohad ja töökohad, aga samuti kõik olulised teenused, nende paiknemine ja kättesaadavus. Digipöörde tulemusel levinud kaugtöö vähendab vajadust elada vahetult töökohtade läheduses. Nii mõjutavad elukoha valikut üha enam tööga mitteseotud tegurid, sh elukeskkonna kvaliteediga seotud tegurid, eluasemete hinnad ja kättesaadavus, olemasoleva elamufondi renoveerimine ja uute hoonete ehitamine ning paljud muud elukeskkonnale omistatavad väärtused.

Koostamine lõpparuanne koosneb uuringu olulisematest tulemustest, uuringu kokkuvõttest koos järel- dustega ning detailsetest lisadest.

I etapp

Asulate ja asulasüsteemide võrgustiku andme- põhine analüüs ning noorte ruumikasutuse ja -eelis- tuste analüüs.

Esimene teemadering hõlmab Eesti rahvastiku-
prognoosi, toimepiirkondi ja noorte ruumikasutust.
Koostati erinevad rahvastikuprognoosi stsenaariumid
kõikide kohaliku omavalitsuse (KOV) üksuste kohta
aastani 2050. Selgitati, millised on Eesti keskus-
kohad ja nende toimepiirkonnad, lähtudes inimeste
igapäevasest liikumisest, võttes aluseks 2014. aastal
Statistikaameti poolt koostatud uuringu ning korrates
ja täiendades seda. Analüüsiti, kas ja millised avaliku
sektori rahastamisotsused, toetus-, maksumeedmed
ja arenduste asukohavalik ning riigi- ja KOV maade
tehingud mõjutavad maakasutust, elanike rände-
otsuseid ning liikuvust. Koostati ülevaade riigi tasandi
regulatsioonidest ja kinnisvaraarenduste asukohava-
liku kaalutlustest ning kriteeriumitest, mis omavad
olulist mõju erinevate asustussenaariumite reali-
seerumisele koos näidetega. Uuriti põhjalikult noorte
(vanuses 18–30) ruumilise keskkonnaga seotud
väärtushinnanguid, ootusi ja eelistusi, samuti neid
mõjutavaid tegureid.

II etapp.

Asustussüsteemi analüüsi põhjal asustuse arengu- stsenaariumite väljatöötamine. Asustuse arengust- senaariumite mõjude ja realiseerumiseks vajalike meetmete analüüs ja eelistatud arengusuuna stra- teegilise valiku protsess.

Teine teemadering käsitleb Eesti regionaalarengu
erinevate stsenaariumite analüüsi ressursivajaduste
ja kestliku arengu vaatenurgast. Täpsemalt selgitati,
millised on stsenaariumite koondmõjud Eesti:

- (a) majanduslikule arengule ja konkurentsivõimele,
- (b) sotsiaalsele heaolule ja sidususele,
- (c) kultuurilisele mitmekesisusele, õitsengule ja
jätkusuutlikkusele ning
- (d) maakasutusele, looduskeskkonnale ja kliimale
ning
- (e) Eesti kaitsevõimele.

Samuti otsitakse vastust küsimusele, millised
põhjuslikud jõud ja kesksed poliitikavalikud on vaja-
likud stsenaariumite realiseerumiseks, sealhulgas
millised meetmed on sobilikud inimeste igapäevaste
sundliikumiste ja autokasutusest sõltuvuse vähen-
damiseks ning kestliku maakasutuse saavutamiseks
ning millisel määral ja kuidas on võimalik suunata
erasektori ruumikasutust kestliku arengu eesmärkide
saavutamiseks.

III etapp.

Funktsionaalsete regioonide määratlemine ja asustussüsteemi tüpologia väljatöötamine. Ruumi- loome ja -kasutamise põhimõtete määratlemine vastavalt eelistatud arengusuuna valikule.

Kolmas teemadering käsitleb peamiselt igapäevaste
teenuste kättesaadavust. Samuti töötati selles etapis
välja kasvavate ja kahanevate asulate planeerimise
manuaal, mis aitab kaasa kvaliteetse, kestliku ja
kauni elukeskkonna kujunemisele, lähtudes mh Uue
Euroopa Bauhausi põhimõtetest. Analüüs hõlmab
Eesti asustuse funktsionaalseid ja vormipõhiseid
tüüpe ning pakub nende põhjal välja Eesti asustuse
ajaloolist arengu arvestava tüpologia, mille alusel
saab leida parimad planeerimislahendused nii kasva-
vatele kui kahanevatele asulatele. Samuti selgi-
tatakse välja, millised on erinevate asustuse tüüpide
lõikes need ruumiloome ja -kasutamise põhimõtted,
mida tuleb käsitleda üleriigilises planeeringus ning
mis on kooskõlas kestliku ja kvaliteetse elukesk-
konna põhimõtetega.